

Op de kleintjes passen

Eens was het gezin de hoeksteen van de samenleving en het grootbedrijf de hoeksteen van de economie. Die tijd is voorbij. Het gezin heeft concurrentie gekregen van alternatieve leefvormen en de kleine onderneming is herontdekt als bron van economische vernieuwing en schepper van werkgelegenheid. Vanwaar die hernieuwde belangstelling voor kleine, startende ondernemingen? Wat is de bijzondere rol die zij in de economie vervullen?

Lange tijd werden grote ondernemingen gezien als de motor van de vooruitgang. Grote bedrijven realiseerden schaalvoordelen, waren produktiever, creëerden meer werkgelegenheid en waren beter in staat de hoge kosten van R&D op te brengen en de resultaten ervan te verzilveren. Karl Marx voorspelde zelfs een voortdurend afnemend aantal kapitaalbezitters, die zich alle voordelen van de produktie zouden toeëigenen en deze monopoliseren. Het einde was een staat, waarin al het maatschappelijk kapitaal in handen was van één enkele kapitalist of één onderneming. Inderdaad nam gedurende het grootste deel van deze eeuw, vooral in de industrie, de schaal voortdurend toe. In de jaren zeventig kwam dat proces echter tot stilstand. In verschillende markten en sectoren bleken kleine ondernemingen hun grotere broers af te troeven in produkt- en marktvernieuwing. Het aandeel van grote ondernemingen in de werkgelegenheid liep terug.

Er zijn verschillende oorzaken voor het groeiende aandeel van kleine bedrijven in de economie. De toenemende internationale concurrentie heeft geleid tot voortgaande specialisatie en een concentratie van grote ondernemingen op hun kernactiviteiten. Afgeleide activiteiten werden uitbesteed aan veelal kleinere, gespecialiseerde bedrijven. Onder invloed van technologische ontwikkelingen trad een verschuiving op van massaproductie naar kleinere series en meer variatie, waarmee beter op ontwikkelingen in de markt kon worden ingespeeld. Inschakeling van kleinere toeleveranciers hielp ook de flexibiliteit van de produktie te vergroten. Automatisering zorgde ervoor dat in veel gevallen traditionele schaalvoordelen verdwenen. Tegelijkertijd vond ook een culturele omslag plaats. Individueel presteren kreeg meer nadruk en het ondernemerschap won sterk aan maatschappelijke waardering. Veel jongeren zien het starten van een eigen onderneming als ideaal.

Wat is nu de sleutelrol die kleine ondernemingen in de economie vervullen? Ten eerste is het midden- en kleinbedrijf een kweekvijver voor het ontstaan van grotere bedrijven. De aanwezigheid van een voldoende groot en gevarieerd aantal kleine bedrijven zorgt voor de aanvoer van vers bloed (entrepreneuri- al energy) in de economie. Alle grote ondernemingen zijn klein begonnen; alleen al om die reden moeten er voldoende kleine ondernemingen aanwezig zijn.

Kleine ondernemingen vervullen ook een vitale rol in het innovatieproces. Vooral wanneer het gaat

om de ontwikkeling van geheel nieuwe produkten of produktiemethoden zijn grote ondernemingen in het nadeel omdat zij vastzitten aan bestaande technologische paradigma's. Uit een onderzoek van Acs en Audretsch in de VS bleek dat er, vooral in de meest innovatieve bedrijfstakken, per werknemer meer innovaties plaatsvinden in kleine ondernemingen dan in grote¹. Als mogelijke verklaring wijzen Acs en Audretsch op geografische 'spill-over'-effecten van nieuwe technologische kennis. Diffusie van kennis blijkt vaak via persoonlijke contacten te verlopen. Vooral het onderzoek op universiteiten lijkt daardoor meer innovatie voor kleinere ondernemingen op te leveren dan voor grotere.

Ten slotte scheppen kleinere ondernemingen ook meer werkgelegenheid dan grotere. Ook in Nederland is het merendeel van de banengroei in de afgelopen tien jaar gerealiseerd in het midden- en kleinbedrijf. Daarbij dienen overigens geen valse tegenstellingen tussen groot en klein te worden opgeroepen. Veel banen in het midden- en kleinbedrijf ontstaan immers als gevolg van de drang tot uitbesteding door grotere ondernemingen.

Natuurlijk zitten er ook keerzijden aan het groeiende aandeel van kleine ondernemingen in de economie. Het is bekend dat veel starters de aanloopproblemen niet te boven komen. Wever en Schutjens spreken in deze ESB van een "hordenloop met weinig winnaars". Ook blijkt dat kleine ondernemingen voor vergelijkbaar werk vaak lagere lonen betalen en slechtere arbeidsomstandigheden bieden dan grote. Bovendien is er minder zekerheid over de continuïteit van de baan. Ook de oriëntatie op export is in het mkb veel geringer dan in het grootbedrijf. Een florerend midden- en kleinbedrijf is dan ook niet zozeer een vervanging van, als wel een noodzakelijke aanvulling op het grootbedrijf.

De hernieuwde aandacht voor het ondernemerschap en de sleutelrol van kleine bedrijven in de economie heeft geleid tot een scala aan maatregelen om ondernemerschap te bevorderen en de overlevingskans van starters te vergroten. Uit een evaluatie van het startersbeleid door Bartels in deze ESB komt naar voren dat van de effectiviteit daarvan niet al te hoge verwachtingen mogen worden gekoesterd. Veel maatregelen bereiken de doelgroep niet of zijn een dure manier om te bevorderen wat ondernemende personen ook op eigen kracht tot stand weten te brengen. Het belangrijkste is dat het maatschappelijke klimaat tot ondernemerschap blijft uitnodigen. Fiscale maatregelen kunnen er vervolgens toe bijdragen dat opgroeiende ondernemingen zo snel mogelijk op eigen benen kunnen staan en hun vleugels kunnen uitslaan. Eigenlijk een soort gezinspolitiek voor starters.

L. van der Geest

1. Zie Z.J. Acs, Small business economics: a global perspective, *Challenge*, november/december 1992.